

หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม

(Civil Duties and Morals)

อรานนท์ คลังสีดา วรรณากุล
เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร

90.-

หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civil Duties and Morals)

กลุ่มสมรรถนะทางสังคมและการดำรงชีวิต

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย...

วังอักษร

บริษัท วังอักษร จำกัด

69/3 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ

เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ 10600

โทร. 0-2472-3293-4

Mobile 08-8585-1521

Facebook : สำนักพิมพ์ วังอักษร

e-Mail : wangaksorn9@gmail.com

<http://www.wangaksorn.com>

Line ID : wangaksorn

เรียบเรียงโดย

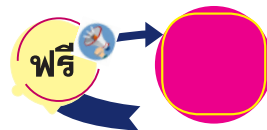
วรานนท์ คลังลีดา วรณรากุล

เพิ่มศักดิ์ วรลยางกูร

ISBN 978-616-495-258-4

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2567

จำนวนที่พิมพ์ 5,000 เล่ม

e-book แต่ละบทเรียน

ในรูปแบบ QR Code

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2565

โดยบริษัท วังอักษร จำกัด ห้ามนำส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ไปทำซ้ำ
ดัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน ไม่ว่ารูปแบบใด ๆ นอกจากได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าจากทางบริษัทฯ เท่านั้น ชื่อและเครื่องหมายการค้าอื่น ๆ
ที่อ้างอิงในหนังสือฉบับนี้ เป็นสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของแต่ละราย
โดยบริษัท วังอักษร จำกัด มิได้อ้างความเป็นเจ้าของแต่อย่างใด

ตารางกำหนดการจัดการเรียนรู้ วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civil and Morals)

ครั้งที่	สาระการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง
1 - 2	บทเรียนที่ 1 สถาบันทางสังคมและบรรทัดฐานทางสังคม	4
3 - 4	บทเรียนที่ 2 วัฒนธรรม	4
5 - 6	บทเรียนที่ 3 คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมในสังคม	4
7 - 9	บทเรียนที่ 4 สิทธิหน้าที่ของพลเมืองดี	6
10 - 13	บทเรียนที่ 5 การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	8
14 - 15	บทเรียนที่ 6 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา	4
16 - 17	บทเรียนที่ 7 การดำรงชีวิตตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ	4
18	ประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา	2
	รวม	36

คำนำ

บริษัท วังอักษร จำกัด ได้จัดทำหนังสือวิชา **หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civil Duties and Morals)** เพื่อใช้บูรณาการและประกอบการเรียนการสอน ตามหลักสูตรอาชีวศึกษา (สอศ.) หลักสูตรส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) และหลักสูตรอุดมศึกษา ผู้สนใจในการพัฒนาการเรียนรู้และทักษะ

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ แบบฝึกหัด แบบทดสอบขนาน มีจุดประสงค์ในการยกระดับผู้เรียนให้เรียนทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างทักษะ ประสพการณ์ และการประยุกต์ใช้ได้จริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ และกิจนิสัยในการทำงาน เพื่อสร้างสมรรถนะตามความต้องการของสถานประกอบการ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 7 บทเรียน คือ บทเรียนที่ 1 สถาบันทางสังคมและบรรทัดฐานทางสังคม บทเรียนที่ 2 วัฒนธรรม บทเรียนที่ 3 คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมในสังคม บทเรียนที่ 4 สิทธิหน้าที่ของพลเมืองดี บทเรียนที่ 5 การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บทเรียนที่ 6 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา และบทเรียนที่ 7 การดำรงชีวิตตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ทันสมัยตามแผนการพัฒนาศึกษาด้านสมรรถทางสังคมและการดำรงชีวิต สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนมีผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะตามหลักสูตร

วรานนท์ คลังลีดา วรณากุล
เพิ่มศักดิ์ วรลยางกูร

สารบัญ

บทเรียนที่ 1	สถาบันทางสังคมและบรรทัดฐานทางสังคม.....	1
1.1	ความหมายและความสำคัญของสังคม.....	2
1.2	โครงสร้างทางสังคม.....	3
1.3	การจัดระเบียบทางสังคม.....	5
1.4	สถาบันสังคม.....	5
1.5	ลักษณะของสังคมไทย.....	10
1.6	สังคมไทยในยุคดิจิทัล.....	16
1.7	สังคมไทยกับการจัดระเบียบโลกใหม่.....	17
	แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 1.....	22
บทเรียนที่ 2	วัฒนธรรม.....	25
2.1	ความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรม.....	26
2.2	ลักษณะและประเภทของวัฒนธรรม.....	28
2.3	วัฒนธรรมไทย.....	30
2.4	วัฒนธรรมหลังนวยุค.....	36
	แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 2.....	41
บทเรียนที่ 3	คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมในสังคม.....	44
3.1	ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม.....	45
3.2	ความสำคัญและประโยชน์ของคุณธรรม จริยธรรม.....	47
3.3	ค่านิยม.....	50
3.4	ค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย.....	51
	แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 3.....	58
บทเรียนที่ 4	สิทธิหน้าที่ของพลเมืองดี.....	61
4.1	ความหมายและความสำคัญของหน้าที่พลเมือง.....	62
4.2	การปกครองในระบอบประชาธิปไตย.....	63
4.3	สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมือง.....	67
4.4	สิทธิหน้าที่ของพลเมืองดีสู่ความเป็นพลโลกในศตวรรษที่ 21.....	71
	แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 4.....	76

บทเรียนที่ 5 การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง..... 79

5.1 ความหมายและความสำคัญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	80
5.2 แนวความคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	81
5.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.....	83
5.4 การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	84
5.5 ทฤษฎีใหม่.....	87
5.6 ลักษณะสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	90
5.7 การดำเนินชีวิตในยุคดิจิทัลบนพื้นฐานความพอเพียง.....	97
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 5.....	100

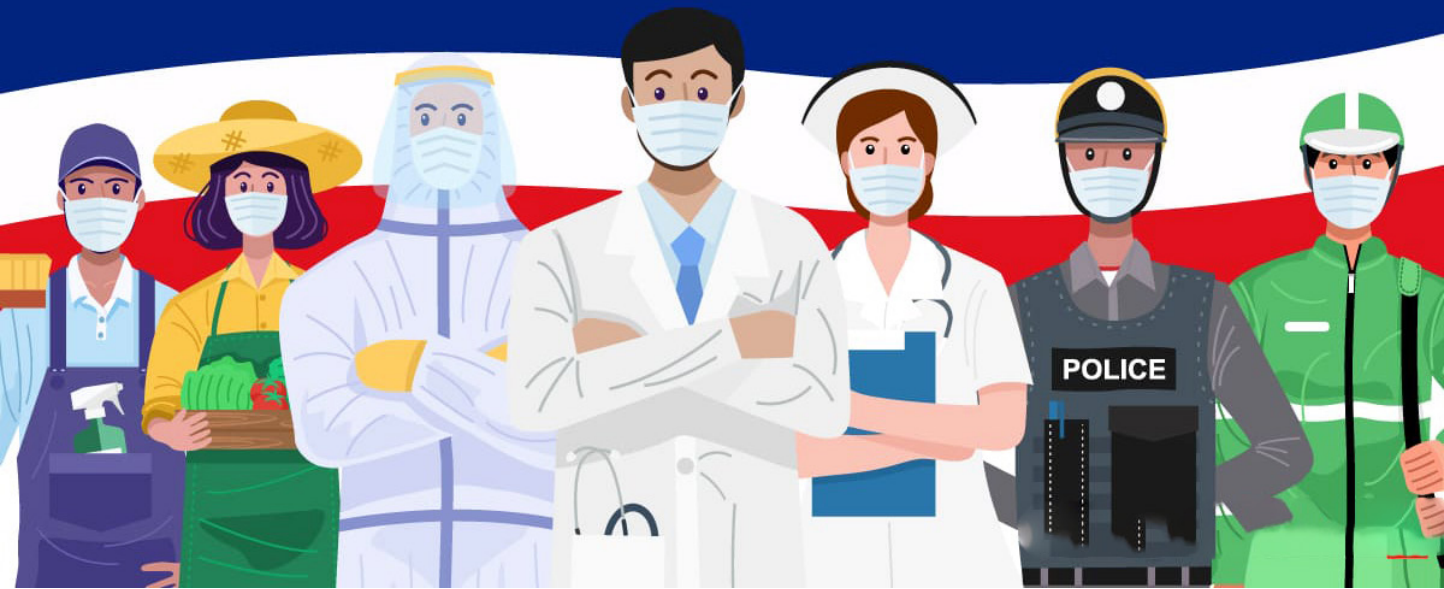
บทเรียนที่ 6 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา..... 103

6.1 ความหมายและองค์ประกอบของศาสนา.....	104
6.2 มूलเหตุของการเกิดศาสนา.....	106
6.3 ความสำคัญของศาสนา.....	107
6.4 หลักธรรมสำคัญของศาสนา.....	108
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 6.....	116

บทเรียนที่ 7 การดำรงชีวิตตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ..... 118

7.1 หลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ.....	119
7.2 การดำรงชีวิตตามหลักศาสนาในสังคมยุคดิจิทัล.....	140
แบบฝึกหัดบทเรียนที่ 7.....	143

บรรณานุกรม..... 146

สถาบันทางสังคม และบรรทัดฐานทางสังคม

หัวเรื่องหลัก

1.1 ความหมายและความสำคัญของสังคม	1.2 โครงสร้างทางสังคม
1.3 การจัดระเบียบทางสังคม	1.4 สถาบันสังคม
1.5 ลักษณะของสังคมไทย	1.6 สังคมไทยในยุคดิจิทัล
1.7 สังคมไทยกับการจัดระเบียบโลกใหม่	

สแกนดู
E-book 4 สั

ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับบทเรียน

วิเคราะห์โครงสร้างและบรรทัดฐานทางสังคมเพื่อเข้าใจบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในสังคม

แนวคิดหลัก

สังคม (Social) หมายถึง กลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องซึ่งอยู่ร่วมกัน มีระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ค่านิยม กฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกัน ปัจจุบัน สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมยุคดิจิทัล มีการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องจากการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในทุกด้านของชีวิตประจำวันมีการใช้เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้การสื่อสาร การเรียนรู้ การทำธุรกิจ และการเข้าถึงข้อมูลของผู้คนในสังคมไทย

สถาบันสังคม (Social Institutions) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรม การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการร่วมกันและเพื่อการดำรงอยู่ของสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ

สมรรถนะการเรียนรู้

ระบุลักษณะสำคัญของวิถีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพตามวิถีประชาธิปไตย

จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

- อธิบายความสำคัญของสังคมได้ถูกต้อง
- วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมได้ถูกต้อง
- ระบุลักษณะสังคมไทยได้ถูกต้อง
- ปรับวิถีการดำเนินชีวิตสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยได้เหมาะสม
- ประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อปรับตัวเป็นพลเมืองดีในสังคมไทยกับการจัดระเบียบโลกใหม่
- มีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่นในการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม

เนื้อหาสาระ

สังคม เป็นกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันบางอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมกัน มีระเบียบ แบบแผน วัฒนธรรม ค่านิยม กฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกัน โดยมีสถาบันสังคม และบรรทัดฐานทางสังคม เป็นรูปแบบพฤติกรรม การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของ สมาชิกในสังคม เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการร่วมกันและเพื่อการดำรงอยู่ของสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ

1.1 ความหมายและความสำคัญของสังคม

1.1.1 ความหมายของสังคม

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 **สังคม** หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน

สังคม (Social) หมายถึง กลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันบางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอยู่ร่วมกัน มีระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ค่านิยม กฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกัน

1.1.2 ความสำคัญของสังคม

จากคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” นั้น แสดงให้เห็นว่าสังคมมีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์อย่างมาก สังคมที่มีหน่วยเล็กที่สุด คือ **ครอบครัว** มนุษย์ต้องมีครอบครัวเพื่อการสืบทอดเผ่าพันธุ์ให้ดำรงอยู่ต่อไป เมื่อมนุษย์เกิดมาก็ต้องการการเลี้ยงดูเอาใจใส่จากพ่อแม่หรือครอบครัว เพราะมนุษย์ไม่สามารถดูแลตนเองได้ตั้งแต่เกิด เด็กแรกเกิดต้องมีผู้ดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดู เมื่อเติบโตขึ้นมากก็ต้องการความรักความสนใจ

มนุษย์คนเดียวไม่สามารถทำทุกอย่างได้โดยลำพัง จำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกันในการทำกิจการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันมนุษย์สร้างความผูกพันกันในสังคมต่าง ๆ ให้ความผูกพัน เกื้อกูลกัน มีความต้องการในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมในสังคมสำเร็จลุล่วง ได้แก่ การทำงานร่วมกันเป็นทีม สังคมต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

รูปที่ 1.1 ครอบครัว สังคมหน่วยเล็กที่สุด

1.1.3 ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม

สาเหตุที่มนุษย์ต้องการร่วมกันในสังคม มีดังนี้

1. ธรรมชาติของมนุษย์เอง (Human Social Nature) เพราะมนุษย์มีระยะของทารกยาวนาน จึงต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในวัยเยาว์ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จำเป็นต้องอยู่ร่วมและอาศัยการอบรมเลี้ยงดูจากผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

2. **ความต้องการของมนุษย์ในเรื่องของปัจจัยสี่ (Human Needs)** ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับการดำรงชีวิต บุคคลเพียงคนเดียวไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกและปลอดภัยจึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม

3. **มนุษย์เป็นสัตว์ทางวัฒนธรรม (Cultural Creature)** วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตในสังคมและเป็นมรดกแห่งสังคมมนุษย์ สามารถเรียนรู้สะสมวัฒนธรรมที่ดีและทิ้งวัฒนธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ การแยกตัวจากสังคมไปอยู่เพียงลำพังผู้เดียวย่อมไม่อาจเรียนรู้ถ่ายทอดและเก็บรักษาวัฒนธรรมที่ดีสืบทอดไป

4. **ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Consciousness of Kind)** หมายความว่า สังคมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งมองเห็นว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นลักษณะร่วมกัน ในระหว่างพวกเขาจึงมาอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน โดยกลุ่มก้อนแรกคือครอบครัว

5. **ความต้องการความอบอุ่นความปลอดภัย (Security)** มนุษย์เมื่ออยู่คนเดียวไม่อาจมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน แต่เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม มนุษย์จะรู้สึกปลอดภัยอบอุ่นมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน

1.2 โครงสร้างทางสังคม

1.2.1 ความหมายโครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) หมายถึง ส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคมที่ประกอบกันเป็นระบบความสัมพันธ์ของสังคม ซึ่งบุคคลแต่ละคนมีความสัมพันธ์กันทางใดทางหนึ่งซึ่งอาจเหมือนกันหรือแตกต่างกัน รวมกันเป็นโครงสร้างของสังคม

โครงสร้างทางสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ กลุ่มสังคม (Social Groups) สถาบันสังคม (Social Institutions) สถานภาพบทบาท (Status and Roles)

1.2.2 กลุ่มสังคม

กลุ่มสังคม (Social Groups) หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งมีการติดต่อหรือมีความสัมพันธ์กันในสังคม มีการรวมกลุ่มกันในหลายลักษณะ มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม ซึ่งอาจเกิดขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์หรือบังเอิญ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง กล่าวว่า **กลุ่มทางสังคม** คือ คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ในทางร่วมมือพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์มีติดต่อกันไปจนเป็นความผูกพัน และผู้สัมพันธ์กันเกิดความสำนึกว่าเป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน แยกออกได้จากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้มองเห็นลักษณะของกลุ่มทางสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงจะจำแนกประเภทของกลุ่มทางสังคมออกเป็นดังนี้

1. **กลุ่มครอบครัว (Family Group)** เป็นกลุ่มทางสังคมขนาดเล็ก สมาชิกมีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิ สมาชิกมีความรักและความผูกพันในระดับสูง มีความเป็นเครือญาติกัน โดยทั่วไปสมาชิกจะประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร

2. กลุ่มสมาคม (Association) เป็นกลุ่มทางสังคมที่จงใจจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีการจัดระเบียบของกลุ่มอย่างเป็นทางการ มีการกำหนดแผนงาน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกที่ชัดเจน เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน กระทรวง ทบวง กรม ฯลฯ

3. กลุ่มทางสังคมขนาดเล็ก (Small Social Group) เป็นกลุ่มทางสังคมที่ไม่ได้มีการจัดระเบียบทางสังคมไว้อย่างชัดเจน เช่น กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนร่วมชั้นเรียน เป็นต้น

4. กลุ่มชุมชน (Community) แบ่งออกได้เป็นชุมชนชนบทและชุมชนเมือง

4.1 ชุมชนชนบท เป็นชุมชนที่อยู่นอกเขตเมือง ผู้คนที่อาศัยอยู่มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มีน้อยผู้คนมีความสัมพันธ์แบบเป็นกันเองมีแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพคล้าย ๆ กัน สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน มีดังนี้

- 1) มีอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่
- 2) แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ ชาวชนบท

ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และชีวิตส่วนใหญ่เผชิญกับภาวะธรรมชาติโดยตรง เช่น ความแห้งแล้ง ฝนตก น้ำท่วม เป็นต้น

3) ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มีน้อย การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยมักจะรวมกันเป็นกลุ่ม หรือไม่ก็ปลูกสร้างบ้านเรือนขนานไปตามแม่น้ำลำคลอง หรือริมถนน

4) มีความสัมพันธ์แบบเป็นกันเอง เคารพนับถือและร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยยึดถือน้ำใจเป็นสิ่งสำคัญ

5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีไม่มาก เนื่องจากชาวชนบทมีความผูกพันอยู่กับการเกษตรมานาน ความคิด ความเชื่อและการศึกษายังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ชาวชนบทส่วนใหญ่จึงยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างจะยากจน

4.2 ชุมชนเมือง เป็นชุมชนที่อยู่ในเมือง มีประชากรอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหนาแน่นกว่าในชนบท สภาพชุมชนโดยทั่วไปจะประกอบด้วยตึก อาคารบ้านเรือน ผู้คนส่วนใหญ่จะทำงานอยู่ในสำนักงานมากกว่าที่ไปทำงานกลางแจ้ง สภาพความเป็นอยู่ของประชากรในชุมชนเมืองจึงเป็นไปด้วยความเร่งรีบ และแข่งขัน ลักษณะสำคัญของชุมชนเมืองที่แตกต่างจากชุมชนชนบท มีดังนี้

รูปที่ 1.2 ความสัมพันธ์แบบเป็นกันเองของคนในชุมชนชนบท

รูปที่ 1.3 ความแตกต่างทางสังคมของชุมชนเมือง

- 1) ชุมชนเมืองเป็นชุมชนอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ชาวเมืองจึงมีชีวิตอยู่ในโรงงานหรือสถานประกอบการเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยได้สัมผัสกับธรรมชาติ เช่น เรือกสวน ไร่นา ป่าไม้ ภูเขา มากนัก
- 2) ความสัมพันธ์ของชาวเมืองส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบของกลุ่มทุติยภูมิ คือ มีความสัมพันธ์แบบตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม จึงมีความเห็นใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันน้อย
- 3) ความแตกต่างทางสังคมมีมาก โดยในเมืองจะมีทั้งคนร่ำรวยและคนยากจนที่มีฐานะและชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันมาก
- 4) การเคลื่อนที่ทางสังคมมีมาก ชาวเมืองมีโอกาสเปลี่ยนอาชีพทางเศรษฐกิจของตนได้มากกว่า เพราะมีอาชีพหลากหลายให้เลือก ทำให้มีโอกาสเปลี่ยนอาชีพและเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานได้มากกว่าชุมชนชนบท
- 5) มีการแข่งขันกันสูง ชาวเมืองต้องต่อสู้แข่งขันเพื่อความอยู่รอด เนื่องจากมีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น ทุกสิ่งทุกอย่างค่อนข้างมีจำกัด การที่จะให้ได้สิ่งใดมาต้องมีการแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินตรา น้อยรายที่จะได้มาด้วยน้ำใจช่วยเหลือกัน
- 6) มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จากการที่ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางของความเจริญด้านต่าง ๆ ผู้คนจากสังคมภายนอกเดินทางเข้ามาประกอบกิจกรรมกันอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างประเทศ ทำให้วัฒนธรรมเมืองมีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น การแต่งกายชุดสากล การรับประทานอาหารญี่ปุ่น เป็นต้น

1.3 การจัดระเบียบทางสังคม

การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมจึงมีการจัดระเบียบทางสังคม ดังนี้

1. กลุ่มคนที่เป็นระเบียบ รู้จักหน้าที่ ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการติดต่อสัมพันธ์กัน เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มหนุ่มสาว ครอบครัว สมาคม สโมสร เป็นต้น ตัวอย่างชีวิตในครอบครัวจะมีความเป็นระเบียบ เพราะพ่อแม่ และลูกรู้จักสิทธิ หน้าที่ และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของครอบครัว
2. กระบวนการจัดระเบียบ คนในสังคมตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จำเป็นต้องมีการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง เรียนรู้ระเบียบปฏิบัติของกลุ่ม การแบ่งงานกันทำ การปฏิบัติระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ การปฏิบัติหน้าที่ของกลุ่ม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม เป็นต้น

1.4 สถาบันสังคม

สถาบันสังคม (Social Institutions) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรม การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกันและการดำรงอยู่ของสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ

1.4.1 องค์ประกอบของสถาบันของสังคม

สถาบันของสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มสังคม สถาบันสังคมจะประกอบไปด้วยกลุ่มสังคมต่าง ๆ ที่มีหน้าที่แตกต่างกัน โดยสมาชิกในกลุ่มสังคมมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ประกอบด้วยสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคม และบทบาทหน้าที่ในสังคม

2. หน้าที่ของสถาบันทางสังคม เป็นวัตถุประสงค์ในการสนองความต้องการของสมาชิกในสังคมด้านต่าง ๆ ของสถาบันสังคมแต่ละสถาบัน

3. บรรทัดฐานหรือแบบแผนพฤติกรรม เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตของสมาชิกเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถาบัน เช่น สถาบันทางศาสนาประกอบด้วยกิจกรรมทางศาสนา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรม เป็นต้น

4. บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคม สมาชิกในสังคมแต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่ของตนเอง ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก สามี ภรรยา เป็นต้น บทบาทความสำคัญและความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคม

รูปที่ 1.4 สมาชิกของชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา

1.4.2 บทบาทความสำคัญและความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคม

บทบาทความสำคัญและความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคม คือ รูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม เพื่อสนองความต้องการร่วมกันในด้านต่าง ๆ และเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยส่วนรวม แบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความชัดเจนแน่นอน และเป็นไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

สถาบันทางสังคม หมายถึง ยอดรวมของรูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการ และวัสดุอุปกรณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อสนองประโยชน์สำคัญๆทางสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทุกสถาบันจึงมีจารีตประเพณีกฎเกณฑ์ธรรมเนียมปฏิบัติ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ของตนเอง เช่น อาคารสถานที่ เครื่องจักรกล อุปกรณ์สื่อสาร เป็นต้น สถาบันทางสังคมตามนัยแห่งสังคมวิทยาจะไม่ปรากฏออกมาในรูปแบบที่เป็นทางการเช่นการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวในบ้านแห่งหนึ่ง (สถาบันครอบครัว) ธนาคาร สำนักงาน ตลาดสด (สถาบันทางเศรษฐกิจ) โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย (สถาบันการศึกษา) เท่านั้น แต่รวมไปถึงรูปแบบที่ไม่เป็นทางการด้วย ซึ่งในแต่ละสังคมจะมีสถาบันทางสังคมที่เป็นพื้นฐาน ดังนี้

1. สถาบันครอบครัว (Family Institution) เป็นแบบแผนพฤติกรรมของคนที่เกี่ยวข้องกันในเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติ สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต หรือโดยการสมรส เป็นสถาบันที่มีความสูงสุดในสังคม

บทบาทที่สำคัญ คือ การให้กำเนิดสมาชิกใหม่เพื่อทดแทนสมาชิกเก่า การอบรมเลี้ยงดูบุตร การคุ้มครองและบำรุงรักษาทั้งทางร่างกายและคุณภาพของสมาชิก

2. สถาบันการศึกษา (Educational Institution) เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาถ่ายทอดทางวัฒนธรรมความรู้ไปยังสมาชิกในสังคม ลักษณะของความสัมพันธ์ประกอบด้วย ครู อาจารย์ ลูกศิษย์ เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญ คือ ปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามและการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดี ปลูกฝังทักษะการใช้ปัญญาเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

รูปที่ 1.5 สถาบันครอบครัว

รูปที่ 1.6 สถาบันการศึกษา

3. สถาบันศาสนา (Religious Institution) เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ขัดเกลาจิตใจ ปลูกฝังศีลธรรมอันดีงามให้กับสมาชิกในสังคม ลักษณะความสัมพันธ์ประกอบด้วย พระสงฆ์ นักบวช ศาสนิกชน เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญ คือ ปลูกฝังคุณธรรมที่ดีให้กับสมาชิกในสังคม ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนา ช่วยควบคุมสังคมให้เป็นปึกแผ่นและเกิดความสงบสุข แบบแผนพฤติกรรม เช่น การทำบุญตักบาตร การละหมาด เป็นต้น

รูปที่ 1.7 สถาบันศาสนา

4. สถาบันเศรษฐกิจ (Economic Institution) เป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการอุปโภคบริโภคสินค้าของสมาชิกในสังคม ลักษณะความสัมพันธ์ประกอบด้วย พ่อค้า แม่ค้า เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญ คือ ช่วยเร่งพัฒนาเศรษฐกิจให้มีความเจริญเติบโตและก้าวหน้า และจัดหาสิ่งของเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้มีการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ สอดส่องดูแลให้ผู้บริโภคได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า

5. สถาบันการเมืองการปกครอง (Political Institution) เป็นสถาบันที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบให้ประชาชนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ลักษณะความสัมพันธ์ประกอบด้วย รัฐบาลประชาชน เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญ คือ จัดการปกครองให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดี ควบคุมให้สมาชิกอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แบบแผนพฤติกรรมที่สำคัญเช่น การปฏิบัติตามกฎจราจร การปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น

รูปที่ 1.8 สถาบันเศรษฐกิจ

รูปที่ 1.9 สถาบันการเมืองการปกครอง

6. สถาบันนันทนาการ (Recreational Institution) เป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพักผ่อน เมื่อทำกิจกรรมแล้วเกิดความสุขกาย สบายใจ สนุกสนาน และมีความสุข ลักษณะความสัมพันธ์ประกอบด้วย ผู้จัดสถานที่หรือกิจกรรม ผู้มาใช้บริการหรือผู้ร่วมกิจกรรม เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญ คือ ทำให้คนในสังคมใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ ผ่อนคลายความเครียด ตอบสนองความต้องการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศิลปะ การละเล่น กีฬา ดนตรี แบบแผนพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น การแสดงดนตรีกลางแจ้ง การวาดภาพ เป็นต้น

รูปที่ 1.10 สถาบันนันทนาการ

7. สถาบันสื่อสารมวลชน (Media Institution) เป็นสถาบันที่สื่อสารข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อส่งต่อไปยังผู้รับสาร ซึ่งทำให้สมาชิกในสังคมมีความรู้มากขึ้น กลุ่มสังคมของสถาบันสื่อสารมวลชน ประกอบด้วย สถานีวิทยุโทรทัศน์ สำนักพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง นักรหัสสื่อพิมพ์ นักข่าว นักเขียน เป็นต้น

บทบาทที่สำคัญ คือ การถ่ายทอดข่าวสารให้กับประชาชนทราบ เพื่อให้มีความรู้ทันกับเปลี่ยนแปลงของสังคม ถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่ประชาชน ตลอดจนให้ความรู้และความบันเทิงแก่สมาชิกในรูปแบบ

รูปที่ 1.11 สถาบันสื่อสารมวลชน

ต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ เป็นต้น แบบแผนพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น การให้ข่าวสารข้อมูลตามข้อเท็จจริง ใช้ภาษาให้ถูกต้อง ตลอดจนเป็นตัวกลางในการเผยแพร่ความคิดเห็น และการทำตามกฎหมายของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ หรือยึดมั่นในจรรยาบรรณของนักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

สถาบันทางสังคมทุกสถาบันล้วนแต่มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคมเป็นสำคัญ รวมทั้งร่วมธำรงให้สังคมอยู่ได้ และมุ่งให้สังคมและสมาชิกในสังคมมีความสมบูรณ์บริบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงไม่มีสถาบันทางสังคมใดที่จะสามารถดำรงอยู่ได้เพียงลำพัง สมาชิกในสังคมยังต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นสถาบันของสถาบันทางสังคมแต่ละสถาบันตลอดช่วงชีวิต

1.4.3 สถานภาพและบทบาท

สถานภาพและบทบาท (Status and Role) คือ ลักษณะ ตำแหน่ง หรือหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคมให้มีความสัมพันธ์กันอย่างมีระเบียบแบบแผน

ความสำคัญของสถานภาพและบทบาท มีความสำคัญต่อสังคม ดังนี้

1. เป็นเครื่องกำหนดหน้าที่ของคนในสังคม ตามสถานภาพที่ได้มา ได้แก่ หน้าที่ของพ่อ หน้าที่ของหัวหน้า เป็นต้น
2. เป็นเครื่องแสดงถึงฐานะและความรับผิดชอบของบุคคล ได้แก่ สามีนี้น้ำที่รับผิดชอบเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำงานหาเลี้ยงภรรยาและลูก เป็นต้น
3. ช่วยให้สังคมมีระเบียบวินัย โดยสมาชิกทุกคนต่างทำตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ไม่ก้าวร้าวผู้อื่น
4. ช่วยให้สมาชิกทุกคนรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ซึ่งทุกคนควรทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่และมีความรับผิดชอบ

ประเภทของสถานภาพ

ประเภทของสถานภาพเป็นปัจจัยที่กำหนดสถานภาพของบุคคลแต่ละคนในสังคม ทำให้บุคคลแต่ละคนมีสถานภาพที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย

1. สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด เป็นสถานภาพที่เกิดขึ้นและติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ ชาติตระกูล เป็นต้น
2. สถานภาพที่ได้มาโดยการกระทำ เป็นสิ่งที่บุคคลได้กระทำการต่าง ๆ จนเป็นสิ่งที่สร้างสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคม ซึ่งมาจากความสามารถ ประสบการณ์ หรือบุคลิกนิสัยส่วนบุคคล ได้แก่ ความเป็นผู้นำ เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น
3. สถานภาพที่ได้มาจากสถานภาพส่วนบุคคล หมายถึง สถานภาพที่บุคคลสร้างขึ้น ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ ฐานะ เป็นต้น